

Copiii migranților: cauza emigrării și/sau motivația reîntoarcerii (cazul Republicii Moldova)

Cristina Lazariuc

Magistru în științe politice, Catedra ȘSU
Universitatea Tehnică a Moldovei

Family is the foundation of a society, the "basic cell" of a country. The state of the families reflects the state of whole society – in an unstable and vulnerable society, the family is vulnerable, too. Given that the impact of migration falls upon such essential institution as family is, it proves the importance of a complex analysis of family-migration mutual influence. In recent years, in Moldova, labor migration has acquired a mass character, leading to a significant increase of the number of children without parental care. Migrant parents' tend to provide children with a better living environment (more in material terms, than educational or moral ones), unfortunately has negative social consequences: broken families, children without parental care and comfort. These children develop vague personalities, and consequently, form a generation of adults with social integration problems. The lack of control of the parents over their children is visible in terms of academic achievement or adoption of deviant behavior. Frequent comebacks home of the parents could greatly reduce the psychological and social costs of separation of their children.

Migrants, and especially women, often find it hard to readjust when they return. Long separation can cause problems in the home with both partners and children, leading to psychological and emotional stress. They may also discover that little remains of the remittances they have sent if their families have used the funds for basic survival or for consumption. As a result many migrant workers are frequently pressured to re-migrate.

We explore reasons for return migrations which are motivated by immigrants' concerns about their children. We develop a simple model, where parents have paternalistic preferences. We show that parental concerns about the child may lead to an increase, or to a decrease in the tendency to return to the home country.

Familia semnifică temelia unei societăți, cea mai relevantă unitate de măsurare a relației dintre individ și comunitate, „celula de bază” a unei țări. Starea familiilor reflectă situația din societate – într-o societate instabilă și vulnerabilă familia este la fel vulnerabilă. Deci, pentru a avea o societate sănătoasă este nevoie de familii sănătoase. Societatea moldovenească se confruntă tot mai des cu astfel de probleme care au legătură directă sau indirectă cu migrația. În condițiile în care în rezultatul migrației sunt observate multe

transformări și la nivelul unei instituții esențiale cum este familia, devine oportună analiza multidimensională a influenței reciproce migrație-familie, care potențează sau alterează anumite roluri în cadrul familiei contemporane. Emigrarea, adică fenomenul părăsirii țării de origine în schimbul stabilirii temporare sau definitive într-o altă țară, are atât efecte politice, economice, cât și efecte social-culturale, divizând fizic și emoțional prieteni, familii și comunități.

În Republica Moldova, printre cele mai importante cauze ale problemelor cu care se confruntă familiile putem identifica două categorii: pe de o parte, *cauzele de natură funcțională* – sărăcia și migrația, iar pe de altă parte, *cauzele de natură axiologică* – mentalitate și atitudine față de familie, lipsa unei educații adecvate privind întemeierea unei familii, creșterea copiilor. Efectele negative ale migrației asupra familiilor rămase în țară, în special asupra celor mai vulnerabili membri ai acestora (copiii), reprezintă o problemă deosebit de importantă pentru o țară ca Republica Moldova, în care migrația masivă a forței de muncă lasă fără atenție și îngrijire un număr impunător de copii, afectând deseori nu doar bunăstarea lor economică, ci și starea lor emoțională și psiho-socială, sănătatea fizică și psihică. Totodată, copiii rămași fără îngrijirea părintească adesea rămân în afara structurilor sociale, inclusiv a educației, iar uneori își văd viitorul doar în străinătate. Astfel, în cele ce urmează ne vom concentra atenția mai mult asupra cauzelor de natură funcțională a vulnerabilității instituției familiei, reliefând impactul migrației asupra dezvoltării armonioase a copiilor. Moldovenii emigrează nu numai din considerente legate de bunăstarea proprie în viitor, dar, de asemenea, preocupările lor sunt legate de bunăstarea în viitor a copiilor și acest lucru are o influență importantă asupra migrației și deciziei de re-emigra pentru a asigura un trai mai bun copiilor nu prezintă doar interes academic, ci este deosebit de importantă pentru politicile de migrație.

În Moldova, **incidența “migrației potențiale”**, definită ca “ambiție generală de a migra în viitor” este destul de înaltă, mai ales în țările UE. Decizia de a migra este determinată de o serie de factori, care variază de la aspecte economice, până la aspecte personale și politice [1, 8-9]. Decizia de a migra a unui individ este determinată strict de diferența ce rezultă din câștigurile și costurile pe care le presupune migrația. În timp ce câștigurile sunt în general mai simple de calculat, costurile conțin elemente greu de cuantificat, având un element de subiectivitate sporit. Dificultatea intervine de multe ori în subiectivismul alegerii de a migra (muncitorul nu știe cu exactitate care sunt condițiile care îl așteaptă în noua locație), lucru care poate avea o influență directă și asupra permanenței fenomenului. Dimensiunea familiei poate fi foarte importantă în decizia de migrare, întrucât costurile “mutării” întregii familii sunt considerabil mai mari decât cele legate de mobilitatea unui singur individ. Pentru a avea o imagine aproximativ realistă asupra tuturor acestor costuri, persoana

care are intenția să migreze trebuie să aibă informații cât mai corecte și mai complete despre realitățile celor două țări. Decizia de a migra, cu toate că este generată de așteptări în general cuantificabile din punct de vedere al câștigurilor nete, este de cele mai multe ori subiect de incertitudine și informații imperfecte.

Cu părere de rău, însă, **incidența „reîntoarcerii potențiale”** a migranților, percepută ca „dorința și tendința de a se reîntoarce (temporar sau definitiv) în timpul apropiat în țara gazdă” este destul de joasă. Iată de ce este necesar de a identifica determinantele deciziei de reîntoarcere a migranților, pornind de la determinantele emigrării. Moldovenii emigrează nu numai din considerente legate de bunăstarea proprie în viitor, dar, de asemenea, preocupările lor sunt legate de bunăstarea în viitor a copiilor și acest lucru are o influență importantă asupra migrației și deciziei de reîntoarcere. Analiza proceselor legate de migrație și de decizia de a re-emigra pentru a asigura un trai mai bun copiilor nu prezintă doar interes academic, ci este deosebit de importantă pentru politicile de migrație. În condițiile în care emigrarea a devenit un fenomen greu de stăpânit se impune conștientizarea complexității acestuia și a efectelor produse asupra vieții de familie, inclusiv asupra evoluției cuplului parental și creșterii și dezvoltării normale a copilului. Copilul devine personalitate integrală în plan moral, intelectual, spiritual, afectiv-motivațional însușind valorile, principiile și normele în cadrul familiei și mediului social în care se dezvoltă. Într-un raport recent elaborat de către EUROCHILD [2, 5] se arată că în ciuda tuturor formelor de îngrijire alternativă a copilului, familia este cea mai optimă cale de îngrijire și dezvoltare a copilului. De aceea, exclusiv familia trebuie să asigure copilului un mediu sănătos de formare și dezvoltare. În lipsa unei familii, copilul se expune unui potențial risc de influență distructivă asupra personalității sale din partea societății.

Sărăcia ca cauză principală a migrației, și migrația ca rezultat al sărăciei ar putea părea a fi același lucru, dar prezintă diferențe semnificative. Migrația ca rezultat al sărăciei poate deplasa focalizarea analizei la problema senzației de a fi sărac (sărăcie relativă). Ce se schimbă aici este mai puțin tangibil, sentimentul subiectiv al calității vieții, în cazul în care oamenii compară propriile condiții de trai cu cele din străinătate, iar potențialul de migrație crește odată cu percepția. Plus la aceasta migrația familiei și a prietenilor poate duce atât la amplificarea sentimentului de a fi sărac, cât și la apariția intenției de a migra pentru a-și satisface aspirațiile nou-descoperite (de a-și spori nivelul de trai, de a oferi copiilor un viitor mai bun). Aceste determinante stau la baza majorității intențiilor de a emigra. Deși, în asemenea cazuri, sărăcia pare a fi motivul forte al migrației, în realitate însă migrantul este condus de dorința de a trăi mai bine în funcție de noi standarde. Migrația devine, astfel, atât creatorul, cât și produsul sărăciei.

Pe lângă faptul că migrația poate fi atât cauză, cât și rezultatul sărăciei, există și situația când sărăcia și migrația merg mână în mână, devenind co-determinate ce au slăbit considerabil, în ultimii 15 ani, instituția familiei în Moldova. Sărăcia și migrația, mentalitatea și atitudinea față de familie, lipsa unei educații adecvate privind întemeierea unei familii și creșterea copiilor, sunt cauze majore care influențează asupra „mutației” familiei ca instituție socială în Republica Moldova. Această „mutație” poate fi motivată mai ales prin inversarea valorilor, cele materiale venind pe primul plan. Pe de o parte, părinții migranți nu au fost în stare să-și protejeze copiii de mediul non-valoric, iar pe de alta – statul nu a avut mijloacele necesare pentru a interveni eficient în sprijinul familiei și a preveni astfel separarea copiilor de mediul familial. Tendința părinților migranți de a asigura copiilor un mediu de trai mai bun (mai mult din punct de vedere material, decât educațional, moral), din păcate are și consecințe sociale negative: familii destrămate (crearea unui tip de cupluri familiale cu copii, dar care de facto sînt cu un singur părinte, al doilea părinte fiind plecat, în unele cazuri pierzând legătura cu familia), copii rămași fără ocrotirea și mângâierea părintească, bătrîni rămași pe drumuri. Acest fapt, de asemenea, duce la marginalizarea respectivului grup de persoane în baza unor sentimente specifice de jenă, rușine, ceea ce conduce la automarginalizarea persoanelor, atât a adulților, cât și a copiilor, ceea ce este un obiect de studiu în contextul coeziunii sociale.

Excluziunea socială este asociată cu sărăcia, iar indicatorii de monitorizare și evaluare a sărăciei sînt unii de bază în determinarea păturilor vulnerabile ale populației și a evaluării efectelor promovate în contextul incluziunii sociale a acestora. Excluziunea socială este generată în mod direct de lipsa posibilităților de angajare în muncă, de veniturile mici obținute din angajare, care la rândul lor conduc la starea de sărăcie urmată de toate consecințele negative ale fenomenului, inclusiv migrația. Atât la nivel național, cât și la nivel internațional are loc conștientizarea permanentă a legăturii critice dintre migrație și sărăcie. Migrația poate fi atât cauza, cât și rezultatul sărăciei, în timp ce sărăcia în sine poate fi atenuată, cât și exacerbată de mișcarea populației, această corelație variind în funcție de nivelul de dezvoltare și politica mediului în cauză. În unele zone și în anumite condiții, sărăcia poate fi o cauză principală a migrației, în alte zone și în condiții diferite, sărăcii ar putea fi ultimii care ar migra. În unele zone, migrația ar putea fi o cale de ieșire din sărăcie, în altele aceasta ar determina înrăutățirea nivelului de trai. Situația este complicată și de diferitele tipuri de "migrație" (internă sau internațională, circulară pe termen scurt sau migrație permanentă) și de niveluri diferite de "sărăcie" (cronică, absolută, sau mai mult subiectivă, relativă), fiecare necesitând acuratețe în definire și corectitudine în măsurare. Interpretarea corectă a interacțiunii complexe între migrație și sărăcie este importantă atât pentru factorii de decizie în procesul elaborării de politici, cât și pentru agențiile donatoare, în special în eforturile lor continue de a reduce

sărăcia, și a introduce migrația de reîntoarcere în agenda de lucru atât a statului, cât și a societății civile.

Sărăcia afectează nu doar categoriile tradițional vulnerabile ale populației, cum ar fi persoanele fără studii și aptitudini profesionale, șomerii și cei angajați în câmpul muncii ocazional. Ea afectează și populația aptă de muncă, calificată și sănătoasă. Sărăcia copiilor persistă îndeosebi în zonele rurale, unde patru din zece copii sub zece ani trăiesc în condiții de sărăcie extremă. Cea mai gravă situație se atestă în familiile numeroase atât din orașe, cât și din sate. În ultimul timp, în categoria persoanelor „persistent sărace“, adică care trăiesc în sărăcie cel puțin patru ani la rând, apar tot mai des copii care locuiesc acasă, dar fără părinți [3, 12]. Acest fenomen se explică prin nivelul ridicat al migrației. Sărăcia în sine afectează dezvoltarea copiilor și adolescenților în diverse moduri. Pe de o parte, aceasta afectează accesul la alimentare corectă și servicii de sănătate și oportunitățile pentru educație, timp liber și participare; pe de altă parte, sărăcia influențează familia în care trăiește adolescentul, determinând părinții acestuia să plece peste hotare în căutarea unui loc de muncă sau forțând părinții să-și neglijeze copiii din cauza eforturilor de a satisface nevoile de bază. Unii părinți nu pot să reziste stresului continuu de asigurare a unei vieți decente și pot începe să abuzeze de alcool și să aibă alte comportamente care afectează relația cu copilul lor adolescent.

În ultimii ani, în Moldova, migrarea la muncă peste hotarele țării a căpătat un caracter de masă, ceea ce a dus la creșterea semnificativă a numărului de copii lipsiți de îngrijire părintească. În cadrul proiectului „Improving Policy Development in Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States through Strengthening Capacities for Ex-ante Impact Assessment” la care au participat patru țări: Bosnia-Herzegovina, Croația, Moldova și Serbia, inițiativă dezvoltată de PNUD și Guvernul Local în parteneriat cu Public Service Reform Initiative of the Open Society Institute, pentru Moldova au fost determinate ca grupuri vulnerabile: victimele traficului, copiii săraci, tinerii, grupurile cu venituri reduse, persoanele cu tuberculoză, persoanele vârstnice, femeile. Adicional la grupurile tradițional vulnerabile, în ultimii ani, în Moldova s-a reliefat un grup specific supus riscului excluziunii sociale: migranții la muncă peste hotarele țării și familiile acestora.

Este necesar de menționat că copiii sânt un grup deosebit de vulnerabil riscului excluziunii sociale, datorită faptului că aceștia nu pot să-și genereze propriile venituri, să participe deplin la luarea deciziilor, respectiv într-o măsură neînsemnată pot influența soluționarea problemelor familiei, mai puțin sau chiar deloc – problemele social-economice. Unul din principalele domenii de risc pentru copii este sărăcia, care implică lipsa surselor financiare pentru asigurarea unui trai decent copiilor. În cazul Moldovei sărăcia copiilor poate fi analizată prin prisma familiilor cu copii. Analiza sărăciei arată că apariția unui copil în

familie contribuie la creșterea riscului sărăciei acesteia. Dezagregarea indicatorului după tipul gospodăriei, și analiza în dinamică a acestuia conduce la constatarea că sânt supuse unui risc pronunțat de sărăcie gospodăriile din grupul „alte gospodării cu copii”, acestea fiind gospodăriile cu copii, conduse de alte persoane, nu de părinții copiilor aflați în gospodărie. De menționat că analiza în dinamică arată o reducere în ultimii ani a riscului sărăciei grupului menționat. Indicatorul „Deficitul median al resurselor [4, 69-70]” demonstrează cea mai mare distanță mediană a copiilor (23,44% din cuantumul pragului sărăciei absolute) până la pragul sărăciei, comparativ cu celelalte grupuri. Astfel, pe lângă faptul ca familiile cu copii înregistrează o incidență înaltă a sărăciei, creșterea acesteia este dependentă de numărul copiilor în gospodărie, și sânt necesare sume bănești considerabile pentru ca copiii să atingă pragul respectiv de sărăcie. Gospodăriile cu 3 și mai mulți copii înregistrează un risc înalt de a se afla în permanentă sărăcie. Condițiile de locuire a copiilor sânt de o importanță majoră pentru dezvoltarea personalității acestora. Analiza în dinamică a datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice, realizată de Biroul Național de Statistică, relatează cel mai înalt grad de aglomerare în gospodăriile cu 3 și mai mulți copii, înregistrând în medie aproape două persoane într-o cameră (1,87 în 2008), dar și spațiu relativ mic pe o persoană (9,47 m.p.) față de alte gospodării. Lipsa utilităților în locuințe este mai pronunțată pentru acest grup de persoane. Astfel, circa 70% dintre persoane au declarat lipsa apeductului și a sistemului de canalizare în locuințe. Situația financiară a gospodăriilor cu 3 și mai mulți copii pare a fi mai dificilă în comparație cu alte grupuri. O pondere înaltă a acestora (31,9%) întâlnesc dificultăți la achitarea cheltuielilor pentru energie electrică, agentul termic și gaze naturale.

Astfel, este necesar de a acorda o atenție aparte copiilor din familiile migranților la muncă peste hotarele țării, în special celor la care ambii părinți sânt plecați. Pentru a asigura copiilor condiții mai bune de trai, educație și studii, dezvoltare și sănătate, părinții emigrează, de cele mai multe ori neluând în considerație gradul de acceptare/neacceptare a migrației de către copii. Modalitățile de consultare a copiilor de către părinți privind intenția lor de a pleca la muncă peste hotare, variază atât în funcție de vârsta copiilor, cât și de modelul relațional specific familiilor. În majoritatea cazurilor, solicitarea opiniei copiilor are loc sub forma unei discuții, în care părinții aduc la cunoștință necesitatea și oportunitatea plecării lor la muncă și au încercat să convingă copiii să accepte situația. Cu cât mai mare este vârsta copiilor, cu atât mai frecvent părinții solicită opinia lor, or, odată cu creșterea copiilor evoluează și gradul de încredere a părinților în capacitatea copiilor de a face față unor situații dificile [5, 24-32]. În asemenea cazuri reliefam importanța discuțiilor sincere purtate de părinți cu copiii lor înainte de plecare, de asemenea, și acceptarea de către părinți a opiniilor exprimate de aceștia. Este important de subliniat faptul că și copiii

depun un efort enorm pentru a se adapta la unele situații ce depășesc potențialul lor psihic, respectiv, o acceptare inițială poate degenera într-o respingere ulterioară.

În trimestrul II 2008 Biroul Național de Statistică (BNS) a lansat cercetarea statistică asupra gospodăriilor populației „*Migrația forței de muncă*”, ca modul complementar la cercetarea de bază Ancheta forței de muncă (AFM). Scopul cercetării a fost obținerea unor caracteristici adiționale privind persoanele plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru, cum ar fi: motivul plecării, modalitățile de emigrare la muncă, costurile emigrării, modalitățile de căutare a unui loc de muncă și condițiile de muncă, statutul de ședere în țara de destinație, ocupația și activitatea economică a locului de muncă, relațiile de muncă, problemele cu care s-a confruntat, unde s-a adresat pentru a soluționa problemele, etc. În baza datelor cercetării [6], practic, toți migranții au plecat pentru prima dată peste hotare în ultimii 6 ani (90,4%). Astfel, perioada medie pe care a petrecut-o un migrant peste hotare (incluzând revenirile pe termen scurt) a fost de 2,1 ani. La momentul efectuării cercetării, femeile se aflase peste hotare o perioadă mai îndelungată decât bărbații (2,3 ani față de 2,0 ani). Aceeași situație se înregistrează și cu migranții din mediul rural, în comparație cu cei din mediul urban.

Motivetele principale pentru care migranții au plecat peste hotare la muncă au fost lipsa locurilor de muncă în țară (51,5%) și salariile mici (45,8%). Circa 60% din migranți au împrumutat bani pentru a pleca [6,16]. Peste $\frac{3}{4}$ din ei au împrumutat bani de la rude sau prieteni. În medie, suma împrumutată a fost de 1324 USD. Bani câștigați peste hotare și trimiși acasă de către migranți sunt utilizați în primul rând pentru satisfacerea necesităților zilnice (hrană, îmbrăcăminte, servicii comunale, etc.) (46,2%) [7,21-23]c. A doua utilizare importantă a remitențelor este repararea sau procurarea locuinței (20,9%), a treia - achitarea datoriilor (9,8%) [6, 42]. Analizând distribuția migranților, după anul în care aceștia au plecat peste hotare pentru prima dată observăm că până în 2003 au emigrat 42,7 mii persoane, iar începând cu anul 2004 numărul emigranților a crescut de la 19,2 mii persoane, la 32,1 mii persoane în 2005, 63,9 mii persoane în 2006, 107,0 mii persoane în 2007, pentru ca în 2008 să asistăm la o scădere bruscă a numărului respectiv, fluxul fiind de 53,4 mii persoane [6, 22].

Astfel asistăm la creșterea fluxului de migranți începând cu anul 2005, și în acest caz sărăcia apare ca cauză importantă a migrației. Astfel, conform datelor din Strategia Națională de Dezvoltare, aprobată de către Parlamentul Republicii Moldova în luna decembrie 2007, în anul 2005, pentru prima dată după anul 1999, a avut loc o creștere a ratei sărăciei. În anul 2005 fiecare al treilea cetățean al Republicii Moldova (29%) se afla în sărăcie absolută, estimată prin comparația cheltuielilor de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei absolute (353,87 MDL). Fiecare al șaselea cetățean (16%) se afla în sărăcie extremă (comparând

cheltuielile de consum pe adult echivalent cu pragul sărăciei bazat pe consumul alimentar (278,52 MDL). Această creștere se datorează în mare parte evoluției ascendente a ratei sărăciei din mediul rural. Rata generală a sărăciei, arată cercetările statistice, a fost mai mare în zonele rurale comparative cu orașele mari. În anul 2005 riscul sărăciei populației din mediul rural a fost de 6 ori mai mare decât în orașele mari (Chișinău și Bălți) și cu 2 puncte procentuale mai mare decât în orașele mici.

Actualmente, însă, potrivit Băncii Mondiale, Moldova se situează pe unul dintre primele locuri din lume după mărimea remitențelor în raport cu Produsul Intern Brut. Remitențele au o influență directă asupra bunăstării gospodăriilor casnice – în anul 2009 ele au redus rata sărăciei absolute în medie cu 11,7 puncte procentuale [8, 35]. Analiza datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice arată că în 2010 în mediul rural volumul remitențelor s-a majorat cu circa 16%, ceea ce a contribuit la o reducere semnificativă a ratei sărăciei în mediul rural, care a constituit 30,3% sau cu 6,0 puncte procentuale mai puțin în comparație cu anul 2009 [9, 4]. Cercetările denotă că resursele financiare obținute din remitențe influențează semnificativ accesul financiar la bunuri și servicii al persoanelor din gospodăriile beneficiare de remitențe, astfel reducându-se vulnerabilitatea excluziunii sociale din punct de vedere economic.

Analizând situația în Republica Moldova, în ceea ce privește aspectele privind nivelul de trai al populației în 2010, având în calitate de indicatori de bază rezultatele cercetării bugetelor gospodăriilor casnice, realizate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, reliefăm următorul tablou [10]: din total gospodării, 66,6% apreciază nivelul de trai ca fiind satisfăcător, 10,5% ca fiind bun sau foarte bun, iar restul 22,9% gospodării și-au apreciat nivelul de bunăstare ca fiind unul nesatisfăcător. Totodată, fiecare a doua gospodărie consideră că nu au intervenit careva schimbări în nivelul de bunăstare al acestora, 6,9% consideră ca și-au îmbunătățit situația în 2010, iar fiecare a treia gospodărie consideră ca o duce mai rău față de anul precedent. Nivelul de bunăstare al membrilor gospodăriei depinde nemijlocit de activitatea economică și sursa principală de venit a populației. Principala sursă de formare a veniturilor disponibile este activitatea salariată (42,6%), fiind urmată de veniturile din prestațiile sociale cu 18,7% (din care 15,1% pensiile) și veniturile din activitatea individuală agricolă (9,8%). Transferurile din afara țării contribuie la formarea veniturilor disponibile în proporție de 16,8%.

Indisolubil legată de nivelul de trai este educația copiilor (inclusiv accesul la studii), atât ca relație cauză-efect, cât și ca factor determinant al migrației părinților. Din anul 1990 până în prezent cele mai afectate categorii sociale au fost persoanele ocupate în agricultură, educație și învățământ. Criza economică îndelungată, sărăcia, șomajul, corupția au afectat și mai mult calitatea educației și realizarea dreptului la educație. Cele mai vulnerabile familii în Republica

Moldova sunt familiile cu copii, aceste familii fiind afectate cel mai mult de sărăcie. Cele mai mari greutăți le întâmpină familiile cu mulți copii. Multe dintre ele, pe lângă problema numărului mare de copii, se confruntă și cu lipsa unei slujbe bine plătite sau a unei calificări corespunzătoare. O mare parte din aceste familii trăiesc sub pragul sărăciei, în condiții improprie dezvoltării normale a personalității copiilor. În opinia majorității părinților, pentru copiii lor este imposibil să obțină o educație de calitate fără contribuții din partea părinților. O bună parte din părinți (48,6%) arată că profesorii acordă mai mult timp și mai multe eforturi copiilor ai căror părinți au contribuit cu mai mulți bani pentru nevoile școlii. Totodată părinții și o parte din profesori recunosc că în aceste condiții unii elevi din familiile mai sărace sunt dezavantajați, rămân fără atenția profesorului, pentru că părinții lor nu-și pot permite să plătească suplimentar pentru școală, fapt invocat de aproape jumătate din părinții intervievați (49,9%) și de o parte din profesori și directori de școală (12,6% și, respectiv, 16,7%) [11, 32]. Se atestă și cazuri de încălcare a demnității copilului atunci când părinții nu pot face față plăților cerute. În aceste condiții, părinții hotărăsc să emigreze pentru a le asigura copiilor un nivel de trai mai înalt și oportunitatea de a face studii de calitate și a obține o specialitate.

Situația copiilor din familii cu migranți la muncă este reflectată de indicatorul „Copii de vârstă școlară ai căror părinți sânt plecați la muncă peste hotare” [4, 126-127]. Acest indicator prezintă raportul dintre numărul de copii de vârstă școlară ai căror părinții (unul sau ambii) sânt plecați la muncă peste hotare și numărul total de elevi. Astfel, datele indică faptul că dacă în anul 2006 erau plecați la muncă în străinătate părinții (unul sau ambii) fiecărui al șaselea copil de vârstă școlară, în anul 2008 – deja ai fiecărui al patrulea. Valoarea acestui indicator este diferită pe unități administrativ-teritoriale. Astfel, raportul dintre numărul de copii de vârstă școlară, ai căror părinți (unul sau ambii) sânt plecați la muncă peste hotare, și numărul total de elevi constituie 24,0% în mediu pe țară, pe când în raionul Basarabeasca este de 52,4%, în raionul Cimișlia – 41,7%, în raioanele Fălești și Florești - 37,6%. Situația cea mai bună la acest capitol este în mun. Chișinău (11,2%), raionul Briceni (13,8%), mun. Bălți (15,5%).

Părinții din mediul rural își lasă copiii acasă și pleacă la muncă peste hotare mai frecvent decât părinții din regiunile urbane și majoritatea copiilor lăsați fără îngrijire părintească au vârsta de 10 ani sau mai mult. Majoritatea sânt supravegheați de așa-numiți îngrijitori: profesori, rude, prieteni, dar există și copii lăsați chiar fără un adult în casă. O parte a acestor copii sânt cu adevărat invizibili, din cauză că părinții lor migrează ilegal și nu informează pe nimeni despre planurile lor de a pleca. Copiii mai mici locuiesc, de obicei, în casa îngrijitorilor, iar copiii mai mari rămân acasă, unde sânt vizitați de oamenii apropiați. Plecarea părinților este urmată, de cele mai multe ori, de o schimbare radicală a mediului și a condițiilor de viață ale copiilor rămași în țară. Această

situație implică întreruperea vieții obișnuite și schimbarea mediului ambiental confortabil, făcându-i pe copii să sufere din cauza lipsei casei, a familiei, ceea ce induce o încărcătură emoțională puternică. Emigrarea părinților pentru „un trai mai bun” declanșează o răsturnare a valorilor în sens negativ în rândul copiilor. Mulți copii de migranți au responsabilitatea de a ține în ordine casa, grădina, a îngriji animalele, iar aceste îndeletniciri se adaugă obligației de a frecventa școala și a face temele pentru acasă. Calitatea relației cu îngrijitorul este extrem de importantă pentru bunăstarea emoțională a copilului fără îngrijire părintească. Mulți copii însă au relație tensionată cu îngrijitorii lor. În acest sens menționăm un șir de probleme legate de relația copil-îngrijitor [5, 73-76]: neglijarea educațională, dezinteresul îngrijitorilor față de situația școlară a copiilor aflați în îngrijire, pedepse nejustificate, disciplinarea prin bătaie, abuzul verbal și emoțional al copiilor din cauza necunoașterii, neînțelegerea necesităților și particularităților de vârstă a acestora, atmosfera conflictuală și certurile permanente. În asemenea condiții, copiii pot refuza să recunoască autoritatea îngrijitorilor și pot avea o atitudine negativă față de aceștia, când îi consideră prea severi. Bani trimiși copiilor de către părinți, de asemenea, pot crea tensiuni, atunci când copiii nu sânt implicați în deciziile cu privire la administrarea banilor.

Conform datelor Unicef, numărul copiilor care au ambii părinți plecați peste hotare se ridică la aproape 15,000. Două din cele mai mari riscuri la care sânt supuși cel mai des copiii lăsați fără grija părintească sânt abandonul școlar și reușita academică modestă [12, 12-16], ambele fiind corelate cu problemele sociale de mai târziu. Implicarea părinților în procesul de organizare a regimului școlar este esențială, părinții având roluri atât de monitorizare, cât și de orientare. Lipsa controlului și suportului conduce la o frecvență redusă, ocazională, sau chiar la abandon școlar. Extinderea absenteismului școlar este asociată mai frecvent cu băieții din mediul rural lăsați acasă de părinți și ar putea fi explicată de responsabilitatea lor pentru menținerea producției agricole a familiei, care se adaugă la grijile lor casnice. Grijă pentru surorile/frații mai mici cuprinde de asemenea o mare parte din timpul copilului și influențează randamentul școlar. În asemenea situații copiii ajung să pregătească temele pentru acasă doar spre seară sau noaptea, să aibă o atitudine superficială față de unele discipline ori să le ignore totalmente pe altele. Nu întotdeauna rolul de îngrijitor este pe măsura așteptărilor, condiționate de exigențele educaționale, iar lipsa controlului părinților emigrați favorizează libertinismul și contribuie la dezvoltarea la copii a devierilor de comportament.

Deși emigrarea este pe larg răspândită, oferind familiilor o modalitate de a ieși din sărăcie și, astfel, reducând necesitatea de a utiliza munca copilului drept o strategie de rezistență, constatarea precum că remitențele nu ajung la cele mai sărace segmente ale populației implică o povară dublă pentru copiii din familiile

sărace: aceștia nu numai că suferă de pe urma consecințelor venitului mic al familiei, ci și ar putea necesita să contribuie la venitul familiei, mai cu seamă dacă unii membri au emigrat, dar n-au trimis prea multe remitențe acasă. Astfel, procesul de migrație a părinților la muncă peste hotare a condiționat apariția unor noi griji pentru copiii rămași fără îngrijire părintească. Se conturează o interdependență dintre grijile casnice pe care le îndeplinea mama sau tata pînă la plecare și grijile preluate de copiii rămași acasă [5, 66-69]. Atât băieții, cât și fetele care au părinții plecați la muncă peste hotare își schimbă radical regimul zilei datorită noilor responsabilități. Într-o astfel de situație, copiii servesc drept înlocuitori pentru munca adultă. Oboseala fizică cronică cauzează stresul de supra-ocupație, care se manifestă prin apariția unor simptome specifice, cum ar fi: instabilitate emoțională, nervozitate excesivă, depresie excesivă, somnolență etc. Riscuri sporite ale ocupării copiilor din cauza absenței unor membri ai gospodăriei pot fi explicate de necesitatea copiilor de a substitui membrii absenți, în special în ceea ce privește munca în gospodărie și cea pe lângă casă pentru care nu se practică angajarea unor muncitori din afară. Cu toate acestea, probabilitatea intrării pe piața muncii salariate este mai redusă în rândul copiilor care vin din gospodării care au lucrători migranți peste hotare [13, 26].

Un alt efect asupra copiilor a căror părinți au emigrat pe termen lung, este *diminuarea capacității de control, de supraveghere a acestora*. Acest lucru depinde de contextul familial, de membrii familiei extinse, în grija cărora rămâne copilul. Lipsa afectivității parentale este în măsură să producă efecte de natură psihologică sau comportamentală asupra copiilor. Perspectiva psihologică a problemei depravării emoționale demonstrează că deficitul de comunicare cu mama, insuficiența de contacte tactile și emoțional saturate au o influență directă nu numai asupra dezvoltării fizice, dar cauzează dereglări în dezvoltarea psihică și, în primul rând, în dezvoltarea emoțională [5, 46-60]. Copiii cu părinți care au plecat la muncă peste hotare nu trăiesc experiențele emoționale necesare unei structurări armonioase a personalității. Trăirea intensă a emoțiilor negative de către copiii cu părinți migranți influențează substanțial sănătatea psihică, reduce potențialul de viață, limitează dezvoltarea relațiilor bazate pe încredere și afecțiune cu cei din jur.

Anume aceasta explică formarea prematură a componentelor negative ale personalității (frica, stările afective nevrotice, barierele comunicative). Acești copii dezvoltă personalități dezarmonice, și în consecință, ajunși la maturitate, formează o generație de adulți cu probleme de integrare socială. Mulți dintre copii au tulburări de somn, devin agresivi, nu au încredere în ei, din cauza lipsei modelului parental. Cei din ciclul primar încep să mintă, să frecventeze grupuri stradale, din cauza comunicării deficitare cu ceilalți membri ai familiei, încep să fie agresivi și labili emoțional, iar cei din gimnaziu, pe lângă agresivitatea verbală, manifestă și agresivitate fizică, din cauza frustrărilor, a anxietății și

marginalizării, care încep să se manifeste. Părinții au o părere eronată în ceea ce privește modalitatea de înlocuire a afecțiunii și atenției parentale cu bani și cadouri. Deși remitențele trimise îmbunătățesc condițiile de trai ale copiilor, oferindu-le acces la bunuri și servicii peste limita necesităților, acestea nu pot înlocui iubirea părinților și armonia familială, atât de importante pentru dezvoltarea moral-psihiologică a personalității acestor copii. Această generație de copii lipsiți de afecțiunea parentală riscă să devină una de adulți problemă, neintegrați social. Copilul crescut fără părinți sau numai cu unul dintre ei, ajuns adult nu va înțelege sensul căsătoriei, nu va avea încredere în instituția căsătoriei, și în general în oameni.

Lipsa controlului asupra copilului este vizibil în planul rezultatelor școlare sau adoptării de comportamente deviate. Psihologul, Parascovia Topadă, menționează că foarte mulți copii ai căror părinți sunt plecați la muncă peste hotare, au un comportament deviant, ei încep să fumeze, să se drogheze, să fure de acasă, să renunțe la studii, să fugă de acasă, și toate acestea pentru a-și aduce părinții înapoi, inconștient ei se răzbună pe toată lumea. Foarte mulți dintre acești copii suferă și de azartomanie. Ei își pierd banii la jocurile de cărți, încep să fure ca să-și întoarcă datoriile, consumă alcool, se bat. Această situație este confirmată în raportul elaborat la mijloc de termen în cadrul *Programului de țară de cooperare între UNICEF și Guvernul Republicii Moldova 2007-2011, Domeniul prioritar: Sănătatea și dezvoltarea adolescenților*, în 2009, potrivit căruia [14, 9-11]:

- Un sfert dintre tinerii cu vârsta cuprinsă între 15-24 ani și fiecare al zecelea adolescent cu vârsta între 13 și 15 ani fumează, iar mai mult de jumătate din aceștia au început să fumeze înainte de vârsta de 10 ani. Una din cauzele acestui fenomen este și lipsa monitorizării vigilente din partea părinților, care sunt plecați peste hotare.

- Majoritatea tinerilor moldoveni cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 ani consumă băuturi alcoolice, iar mai mult de jumătate dintre aceștia au lunar experiențe de consum excesiv de alcool la o singură ocazie. În același timp, tinerii nu percep consumul excesiv de alcool ca fiind o problemă. Anume absența controlului din partea părinților îi motivează pe unii minori să practice comportamente vicioase care după părerea lor, îi apropie de maturitate.

- Prevalența drogurilor injectabile este înaltă în comparație cu alte țări europene. Statisticile naționale subraportează datele despre prevalența utilizării drogurilor în rândul adolescenților, însă unele cercetări indică o utilizare mai sporită a opiaceelor în Moldova în comparație cu alte țări europene. Cu toate acestea, numărul total al consumatorilor de droguri nu este cunoscut, deoarece nu există estimări oficiale ale numărului de utilizatori de droguri injectabile în Republica Moldova. Prevenirea primară a utilizării de droguri este limitată, iar opțiunile de tratament existente pentru utilizatorii de droguri atât în sectorul

public, cât și în cel privat, sunt limitate. Utilizarea drogurilor injectabile este asociată cu un risc înalt de transmitere a infecției HIV, hepatitei și infecțiilor cu transmitere sexuală (ITS) chiar și în rândurile beneficiarilor programului de reducere a riscurilor. Inițierea comportamentelor cu risc pentru sănătate la vârsta fragedă, atunci când organismul tânăr este în creștere, induce un pericol enorm pentru apariția unor maladii și a unui retard în dezvoltarea fizică și psihică a copilului.

- Incidența ITS în Moldova este foarte înaltă în comparație cu alte țări europene din regiune, iar cunoștințele despre ITS sunt la un nivel scăzut în rândul tinerilor de 15-24 ani. Transmiterea heterosexuale a infecției HIV continuă să crească în Moldova. Eforturile de informare în legătură cu HIV au înregistrat progrese, iar proporția tinerilor care au cunoștințe corecte despre transmiterea infecției HIV a crescut în 2008. Cu toate acestea sunt foarte importante discuțiile cu copilul în ceea ce privește educația sexuală, iar distanța fizică dintre părinții plecați și copiii rămași în țară formează și o depărtare emoțională, ceea ce face problematică comunicarea sinceră și deschisă dintre ei. Lipsa cunoștințelor despre comportamentul sexual fără risc este cauza principală și a maladiilor sexual transmisibile cu impact semnificativ negativ asupra sănătății reproductive a populației.

- Moldova se situează pe primul loc în regiunile Europei de Sud-Est și Centrale și CSI cu cea mai mică vârstă medie la prima naștere. Circa 5% de tinere cu vârsta cuprinsă între 10-24 ani au trecut prin experiența unei sarcini de obicei nedorite și doar 7% dintre ele au terminat această sarcină cu naștere. În lipsa contactului apropiat și permanent cu părinții care sunt peste hotare, mulți copii rămași acumulează cunoștințe despre sănătate și educație sexuală din mass-media, de la colegi, din stradă, ceea ce este insuficient pentru aderarea la comportamente sănătoase. Nu există o abordare metodică specializată a informării acestor copii privind riscurile pentru sănătate. Iar acest fapt crește probabilitatea dezvoltării multor maladii și, în special, a bolilor sistemului reproductiv și sarcinile premature.

- Moldova are o prevalență înaltă a tulburărilor de sănătate mentală în cadrul întregii populații, în comparație cu țările UE, însă diferențele existente între clasificările utilizate de către țările europene și clasificarea utilizată de către Republica Moldova limitează comparabilitatea inter-statală. Majoritatea tulburărilor ce afectează adolescenții de până la 18 ani sunt de natură nepsihotică, cel mai frecvent depresie și neuroze, iar experții naționali în psihiatrie consideră că factorii principali care duc la apariția tulburărilor psihice sunt conflictele în familie, divorțul părinților sau migrația părinților, precum și conflictele de la școală.

- Moldova este o țară cu o rată înaltă a suicidului în rândul populației generale. Rata medie a suicidului în rândul persoanelor de 15-19 ani a înregistrat

o tendință de scădere în perioada 1998-2002, dar numărul de cazuri de suicid în categoria de vârstă 0-18 ani a crescut din nou brusc în 2008. Specialiștii determină un șir de factori, care pot duce la suicid: factori familiari (relațiile conflictuale în familie, abuzuri în familie, familii dezbinat, divorțul părinților, moartea unei persoane apropiate); performanțele școlare (copiii și adolescenții se simt presați de familie din cauza notelor la școală); stresorii sociali (lipsa abilităților de comunicare, de exprimare emoțională, de a lega relații); factori individuali (emoționali, cognitivi, comportamentali, de sănătate) [15]. Copiii ascund stările complicate în care sânt și este dificil de a depista problema. Totuși sunt anumite indicii care nu trebuie ignorate de către părinți, profesori, consilieri: o tentativă anterioară de suicid (există riscul unei tentative repetate, inclusiv prin modalități mai puțin evidente, cum ar fi înfometarea sau consumul abuziv de substanțe), amenințarea cu sinuciderea (mesajele sinistre trebuie luate în serios și analizate motivele acestora și în nici un caz nu este recomandată amenințarea copilului cu o pedeapsă pentru acele mesaje), depresia (dificultatea în cazul acestei situații este că adulții nu recunosc simptomele unei depresii la copii datorită faptului că depresia este considerată o problemă a adulților. Indicii ai unei stări depresive la copii sunt: lipsa poftei de mâncare, tulburări de somn - atât insomni, cât și somn excesiv, scăderea capacității de concentrare, scăderea performanțelor școlare; stări de apatie, dezinteres pentru activitățile plăcute anterior; autoblamare excesivă, tristețe, oboseală accentuată, probleme comportamentale la școală. Prezența acestor semne pe o perioadă de minim două săptămâni trebuie să determine adultul să ceară ajutorul specialiștilor.

- Incidența traumelor și intoxicațiilor în rândul populației cu vârsta cuprinsă între 0-18 ani este în jur de 5 000 la 100 000 de populație cu vârsta 0-18 ani, care este echivalentă cu circa 40 000 de cazuri anual, ajungând la 28,2% din totalul cazurilor de accidente și intoxicații raportate. Marea majoritate a cazurilor de traumatism a copiilor și adolescenților au loc la domiciliu. Totodată, în absența grijii și vigilenței părintești, crește riscul ca copiii să locuiască în condiții igienice precare, antisănitate, cu pericolul dezvoltării unor infecții, boli parazitare, intoxicații.

- Infraționalitatea juvenilă [16, 57-71] - deși numărul minorilor care au comis infracțiuni este în scădere în 2008 - 1554 minori, față de 2000 când a fost atinsă cifra de 3032 minori, infraționalitatea juvenilă rămâne a fi una din problemele cu care se confruntă societatea moldovenească. Ponderea infracțiunilor săvârșite de minori în total infracțiuni, anual variază de la 6% pînă la 10%. Cele mai frecvente infracțiuni comise de minori sânt furturile, cu o pondere de 10,4% în total furturi, jafurile - 11,7% din total jafuri, tâlhăriile - 15,4% din total tâlhării, violuri - 9,8%, huliganism respectiv 6,7%. De cele mai dese ori crimele sânt săvârșite de băieți, însă, pe parcursul ultimilor ani s-a majorat ponderea fetelor care au comis infracțiuni, de la 6,0% în 2000 până la

9,3% în 2008. Dat fiind că, minorii sunt implicați în tot mai multe infracțiuni grave, respectiv a crescut și ponderea celor condamnați la privațiune de libertate, de la 9,8% din total minori condamnați în 2000 până la 22,5% în 2008. O altă confirmare a faptului, că crimele minorilor capătă o cruzime din ce în ce mai mare, rezultă și din ponderea persoanelor deținute pentru omor în total minori deținuți, care s-a majorat de la 8,3% (3 cazuri) în 2000 până la 41,7% (10 cazuri) în 2008 [17, 102-117].

Rata infracționalității, a infracțiunilor legate de traficul de ființe umane, (inclusiv copii) și a minorilor condamnați are o tangență directă cu procesul migrațional. Chiar dacă indicatorii menționați relatează o tendință de descreștere, totuși influența migrației asupra acestor fenomene este cunoscută. Trebuie de menționat faptul că în Republica Moldova, în condițiile micșorării nivelului general al infracționalității, crimele săvârșite împotriva copiilor rămân a fi în creștere. Anual împotriva copiilor sunt comise în jur de 300-400 crime, iar pe parcursul anilor 2000-2008 circa 3,8 mii crime. Cel mai mare nivel de criminalitate a fost înregistrat în anul 2008 – 515 cazuri sau 65,4 crime la 100 mii populație în vârstă de 0-17 ani față de 44,5 crime în 2000. De cele mai dese ori copiii suferă de jafuri, tâlhării și violuri, numărul cărora descrește pe parcursul ultimilor ani, ceea ce nu putem menționa despre omoruri, care s-au dublat în anul 2008, ajungând la 22 cazuri. Băieții sunt supuși unui risc mai mare de a deveni victima unor crime, ponderea acestora fiind de 55% în total crime săvârșite împotriva copiilor [16, 72-74]. Adolescenții rămași fără supraveghere, dar dispunând de surse bănești esențiale, provenite din banii primiți de la părinți, sânt deosebit de expuși unor astfel de riscuri sociale. Diminuarea acestora implică eforturi speciale din partea statului, APL și școlilor în scopul protejării grupurilor menționate.

În același timp au loc modificări în ceea ce înseamnă copil/copilărie cu valorile specifice. Cei mai mulți visează încă de la o vârstă fragedă să urmeze modelul părintelui, fratelui sau a unei rude, adică să emigreze. Emigrarea tinerilor compromite ideea de familie, funcțiile și rolul acesteia în societate. Copii sunt capabili să înțeleagă motivele plecării părinților în străinătate și acceptă absența lor pentru un nivel de trai mai bun. Având accesul la un confort și banii de buzunar tinerii prind gust de independență. Pe de altă parte lipsa controlului din partea adulților și o atitudine de indiferență față de studiile efectuate provoacă o schimbare de valori în comparație cu generațiile precedente. Dacă părinții încă cred în valoarea diplomei ca într-un mijloc ce asigură promovare socială, copiii observă o contradicție cu realitate. Observăm că diploma nu mai este o garanție de stabilitate financiară, iar persoanele cu studii superioare nu neapărat au un nivel de trai ridicat. Odată ce persoanele au plecat peste hotare ei se descalifică deseori acceptând muncă necalificată. În asemenea condiții copiii au o atitudine critică față de necesitatea obținerii diplomei care nu

se transpune imediat printr-o poziție economică și socială mai avantajoasă. În asemenea condiții, sesizăm cu stupeoare că la noi s-a destrămat cultul și mândria de a fi om cu studii, de a-ți dezvolta personalitatea prin învățare continuă, cercetare multidimensională, implementare practică, bazate pe principii de originalitate, inovație și pragmatism. Motivul invocat cel mai frecvent se rezumă la faptul că după absolvirea unei facultăți oportunitățile de angajare conform specialității deținute sunt minime sau chiar egale cu zero.

Desigur sunt și excepții, există copii pe care plecarea părinților i-a făcut mai responsabili. Ei încearcă să-și răsplătească părinții pentru sacrificiul adus printr-o reușită școlară bună, printr-un comportament adecvat, prin diverse realizări în activitățile extrașcolare, prin atitudinea constructivă și responsabilă față de propriul mod de viață. Cu toate acestea, acești copii întâmpină multe dificultăți în viața de zi cu zi, cum ar fi comunicarea insuficientă cu părinții referitor la diverse probleme și neclarități ale vârstei (sunt copii care comunică rar cu părinții sau care nu comunică deloc, iar cei care comunică o fac pe teme de tipul: indicații la telefon cu privire la muncile pe care urmează să le facă, succesele și insuccesele școlare, și foarte puțin sănătatea) [5, 70-72], lipsa legăturii emoțional-psihologice cu familia, atitudinea discriminatorie a profesorilor și a semenilor din cauza situației socio-economice, influența străzii, stresul suportat din cauza incapacității de a face față anumitor situații. În asemenea condiții are loc maturizarea pretimpurie a copiilor, care ulterior se soldează cu aceleași probleme ale modului de viață enumerate anterior: fumatul, consumul de alcool, utilizarea substanțelor narcotice, sarcinile nedorite la adolescente, probleme de sănătate mentală sau chiar suicidul.

Astfel, reliefăm importanța încrederii în forțele proprii de a face față sarcinilor și a mediului școlar în determinarea comportamentului copiilor cu părinți aflați în străinătate, atât la școală, cât și în viața de zi cu zi. În familie și apoi în școală sunt formate valorile care orientează comportamentul copiilor, iar acceptarea, încurajarea și mediul comportamental pozitiv generează la ei o atitudine constructivă față de propriile responsabilități: a avea un comportament adecvat, a avea o reușită școlară, a-și alege corect prietenii, a-și prioritiza activitățile, a deosebi valoarea de nonvaloare. La rândul său lipsa părinților, mediul ambiguu și frustrant, neîncrederea și decepția generează la copii eșecul școlar, comportamentul deviant și lipsa satisfacerii nevoii de auto-realizare. De cele mai dese ori asistăm și la apariția riscurilor de marginalizare și izolare a copiilor migranților, cauzate de lipsa sau insuficiența activităților comunitare, restrângerea cercului de prieteni la cei care se află într-o situație similară. Datele indică faptul că sentimentul de izolare de societate este caracteristic într-o măsură mai mare copiilor din familii cu migranți decât copiilor din familii în care nu sânt migranți. Astfel o consecință a despărțirii de părinți reprezintă închiderea în sine a copiilor, izolarea lor de ceilalți, timiditatea lor socială. Concomitent,

grija casei, a fraților și surorilor, posibilitatea unora de a comunica cu părinții prin internet, de la calculatorul de acasă, reduce frecvența relaționării cu semenii. Majoritatea copiilor cu părinți migranți își asociază viitorul cu viața alături de familie în străinătate și intenționează să plece din țară, confruntându-se astfel cu un risc mai mare de a fi traficați, exploatați, întemnițați sau instituționalizați [18, 14-15].

Prin urmare, supravegherea de către părinți este un punct esențial pentru a evita astfel de situații, pentru a oferi un mediu mai sigur pentru copii și adolescenți. Indicatorii enumerați mai sus sunt pe de o parte probleme în legătură cu stilul de viață al copiilor și adolescenților, precum și anumite probleme specifice de sănătate, iar pe de altă parte reprezintă factori determinanți ai deciziei de reîntoarcere a părinților migranți. Revenirile frecvente acasă ale părinților ar putea reduce considerabil costurile psihologice și sociale ale separării de copii. Astfel, dezvoltarea generală a copiilor este influențată în mare măsură de către mediul în care aceștia trăiesc, cum ar fi familia, școala, comunitatea și de oportunitățile de educație non-formală, muncă și timp liber, acces la servicii și participare în viața comunitară. Migrația și mediul familial au un impact deosebit asupra dezvoltării armonioase a personalității copiilor. Până la jumătate din tinerii din zonele rurale trăiesc în familii cu un singur părinte sau fără nici un părinte din cauza migrației. Pe lângă avantajul evident de a avea o situație financiară mai bună decât semenii lor, lipsa supravegherii părintești duce la vulnerabilitate sporită. Unele riscuri se referă la abandonul școlar, inițiere sexuală timpurie, comportamente dependente, cum ar fi consumul de alcool sau fumatul, jocurile pe Internet și probleme psihoemoționale și de adaptare. Iată de ce este atât de importantă conștientizarea de către părinții migranți a primordialității activității de comunicare cu copiii pentru dezvoltarea lor psihică. Comunicarea cu părinții nu presupune doar schimbul de informații verbale periodice, ci și mângâiere, prezență, căldură afectivă constant. La baza acestei comunicări se află sistemul de legături personale, care se stabilesc în primele luni de viață ale copilului și se dezvoltă după anumite legități pe parcursul vieții.

Părinții care lucrează ilegal peste hotare trăiesc cu frustrarea că nu pot să-și viziteze țara de baștină. Familiile cu migranți consideră că e foarte complicat să te descurci cu despărțirea de copii, soț/soție, părinți și comunitate, în general. Ținând cont de aceste probleme, unii oameni fac concluzia că migrația nu merită toate costurile sociale. Sondajul făcut de OIM-CBSAXA documentează acest compromis între câștigurile materiale și costurile sociale, ce stă în fața multor familii cu migranți. Fiind întrebați despre principalele efecte ale migrației, marea majoritate a gospodăriilor (aproximativ 70%) menționează majorarea veniturilor grație remitențelor. În același timp, totuși, mai mult de o treime din familiile cu migranți menționează stresul emoțional, cauzat de separarea îndelungată a cuplurilor. Acest efect a fost într-o oarecare măsură mai pronunțat când bărbații

au plecat peste hotare, lăsându-și partenera acasă. Aproximativ una din patru familii cu migranți au menționat drept aspect negativ lipsa îngrijirii părintești, lipsa mamei fiind simțită un pic mai mult decât lipsa tatălui. Acest lucru se datorează repartizării rolurilor și responsabilităților în cadrul modelului nuclear de familie din Republica Moldova. Astfel, îngrijirea, creșterea și petrecerea timpului liber cu copiii este un domeniu aflat în proporție de peste 50% în responsabilitatea femeii. Timpul acordat de către aceasta este invers proporțional cu cel al tatălui, care este cel mai implicat în însoțirea copiilor de la/spre grădiniță sau școală, activitate în care și ceilalți copii din familie contribuie cel mai mult [19, 36-38]. Cu alte cuvinte creșterea și îngrijirea căminului familial a fost din toate timpurile prerogativa femeii.

Plus la aceasta, în condițiile în care unul din părinți este în cea mai mare parte a timpului plecat în străinătate, asistăm la un dublu fenomen rezultat: pe de o parte scade natalitatea, iar pe de altă parte crește divorțialitatea. Efectele migrației forței de muncă se resimt în domeniul socialului, cu precădere asupra ideii de familie ca nucleu al societății și ritmului accelerat de scădere a natalității. Potrivit *datelor* Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, rata natalității s-a diminuat de la 45,6 mii copii în anul 1997 la 37,6 mii copii în anul 2006. În anii următori s-a înregistrat o oarecare creștere a ratei natalității de la 37973 copii în 2007 la 40454 copii în 2010. În 2011 rata natalității scade atingând numărul de 39162 copii. Evoluțiile din ultimii ani evocă situația în care în peste jumătate din cazuri, noul născut este primul copil în cadrul familiei, în o treime din cazuri - al doilea, iar fiecare al șaptelea născut-viu are deja cel puțin doi sau mai mulți frațiori.

Emigrarea unuia dintre părinți, îndeosebi a mamei, are ca efect negativ răcirea relației dintre cei doi parteneri, ceea ce de multe ori duce la divorț. În asemenea cazuri copilul ajunge să fie încredințat unuia dintre părinți, deși visează să trăiască într-o familie completă. În ceea ce privește divorțurile, numărul acestora, pronunțate prin hotărârea judecătorească, a constituit în anul 2006 - 12,6 mii, revenind în medie 3,5 divorțuri la 1000 locuitori față de 2,8 în 1997. În următorii cinci ani, numărul divorțurilor scade atingând cifra de 11,2 mii. Căsătoriile desfăcute în cazul cuplurilor cu copii minori au reprezentat 28,8% din totalul divorțurilor, iar numărul copiilor minori afectați de desfacerea acestor căsătorii a fost de 5,0 mii. Emigrarea părinților poate conduce de asemenea și la o redefinire a relațiilor de rudenie, ce se manifestă în cazul copiilor lăsați de mici în grija rudelor, care ajung să nu se mai raporteze la părinții biologici ca la niște părinți.

Există și mulți copii de migranți trăiesc în condiții bune, în case renovate și bine amenajate. Ei sînt percepuți de membrii comunității în general ca avînd bani care le permit să plătească fără dificultate taxele școlare și să-și procure obiecte scumpe, cum ar fi calculatorul. Din acest motiv, ei sînt rareori identificați

ca o categorie care are nevoie de sprijin sau servicii suplimentare. Acești copii, în special cei lăsați acasă fără părinți sau fără un îngrijitor oficial, nu beneficiază de protecția juridică și socială la care au dreptul. Percepția potrivit căreia acești copii nu au nevoie de un suport suplimentar conduce la inegalități profunde și, în cele din urmă, la excludere socială. Ei trebuie să fie identificați și protejați și să li se ofere asistența de care sânt în drept să beneficieze pentru a evita marginalizarea. Comunitățile trebuie să creeze un mediu în care copiii ai căror părinți au ales să plece la muncă peste hotare, lăsându-i singuri acasă, să rămână membri deplin ai comunității.

Reieșind din cele spuse putem presupune, că la nivelul percepției generale a procesului migrației predomină stereotipul promovat, fundamentat pe beneficiile acestuia, iar la nivelul aprecierii personale această imagine pozitivă este raportată la realizări practice, experiențe și aspirații formate. Problemele cu care se confruntă familiile cu migranți din Republica Moldova în prezent pot duce la creșterea numărului de copii inadaptați și a celor cu moralitate scăzută, a copiilor delincvenți și nu în ultimul rând la descreșterea natalității și îmbătrânirea populației, incapacitatea părinților de a transmite copiilor valori/modele de viață. Succesul relației părinte-copil presupune un parteneriat real, o comunicare eficientă și un mod adecvat de lucru în echipă (împreună cu sistemul de învățământ, asistența medicală, instituțiile de cultură etc.). Efortul pe care ar trebui să-l depună părinții în acest sens trebuie să fie unul asumat nu delegate, fiind foarte important pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a propriului copil, poate mult mai prioritar decât bunăstarea materială.

Politicile de dezvoltare economică și protecție socială trebuie să fie reorientate și restructurate astfel încât copiii din familiile cele mai vulnerabile și dezavantajate să reprezinte principalii beneficiari ai acestora. Redirecționarea va oferi oportunități noi pentru toți tinerii din Republica Moldova. Progresul economic, dezvoltarea infrastructurii rurale și investițiile străine în sănătate, educație, protecție socială și tineret ar putea avea un impact pozitiv asupra situației copiilor din Moldova. Parteneriatul Guvernului cu organizațiile non-guvernamentale, instituțiile de cercetare, sectorul academic și mass-media trebuie să fie axat pe schimbarea de atitudini, astfel încât copiii să devină prioritatea absolută a politicilor guvernamentale și interesului public. Formarea bugetelor la toate nivelele din perspectiva interesului superior al copilului va contribui semnificativ la eliminarea inegalităților și excluderii sociale a copiilor. Copiii săraci și copiii lăsați fără îngrijirea părinților trebuie să rămână în atenția politicilor și serviciilor oferite de stat și de comunități.

Tendința generală în cercetarea economică este de a considera migrația (în special a persoanelor înalt calificate) ca o externalitate negativă pentru țara de origine. Este necesară, însă, o abordare din altă perspectivă a acestui fenomen prin considerarea emigranților plecați în străinătate nu ca o pierdere, ci ca un

potențial câștig. Dacă țara de origine a acestor persoane găsește o cale de valorificare a experienței câștigate de emigranții temporari în țara gazdă, atunci externalitatea negativă ar deveni una pozitivă. Există două modalități de a contracara acest fenomen: fie să li se ofere acestora condiții suficiente pentru a nu pleca, fie să li se proiecteze tabloul motivațiilor pentru a se întoarce (un motiv forte fiind copiii), pornind de la consecințele negative ale migrației. Reîntoarcerea acestor persoane calificate și înalt calificate este însă un proces complicat ce depinde de o serie de factori conjuncturali foarte greu de controlat, cum ar fi cei economici, dar și sociali, politici, culturali, etc. A pune accentul pe strategia legăturii afective părinte-copil-familie este doar un pas în realizarea scopului propus. A miza doar pe succesul deplin a acestei strategii este o eroare, în condițiile în care trăim într-o lume a pragmatismului. Iată de ce este necesar de combinat această strategie moral-afectivă cu una economică, investițională. Experiența și economiile financiare acumulate peste hotare, se cer a fi implimentate aici sub formă de investiții, se cer a fi puse în circulație pentru a putea obține ulterior un venit aici în țară, alături de familie. Beneficiile pentru Republica Moldova, obținute din migrația forței de muncă, vor fi îmbunătățite dacă migranții mențin legături emoționale și economice strânse cu familia și prietenii. Constatăm că în cazul migranților care intenționează la un moment dat să se întoarcă acasă nu doar remitențele sunt mai mari, ci și aceștia au tendința să investească remitențele acasă, în active financiare sau afaceri și să ofere suport financiar proiectelor comunitare.

Referințe bibliografice

1. Institutul pentru Politici Publice (București), Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale “ Viitorul” (Chișinău), Centrul Internațional pentru Studii de Politici (Kiev). *Tendențe și Politici Migraționiste în Regiunea Mării Negre: cazurile R. Moldova, României și Ucrainei.* – Chișinău, 2008.
2. EUROCHILD, Children in alternative care. National Surveys. 2nd Edition, 2010/
http://www.eurochild.org/index.php?id=208&tx_ttnews%5Btt_news%5D=387&tx_ttnews%5BbackPid%5D=185&cHash=f59e4fc85f
3. Guvernul Republicii Moldova, UNICEF. *Abandonul copiilor în Republica Moldova.* – Chișinău, 2005.
4. Cheianu-Andrei D., Gramma R., Milicenco S. *Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare.* – Chișinău: CEP USM, 2011.
5. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Migrația forței de muncă.* 2008.

6. Antonov V., Gamanji T., Cruc O. *Monitorul Social. Exodul de creiere: provocări, consecințe, căi de acțiune*. IDIS „Viitorul”. Nr. 3, - Chișinău, 2010.
7. Ministerul Economiei. *Raport privind sărăcia și impactul politicilor 2009*. - Chișinău, 2011.
8. Ministerul Economiei. *Notă informativă. Sărăcia în Republica Moldova 2010*. – Chișinău, 2011.
9. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2010 (Rezultatele cercetării bugetelor gospodăriilor casnice)*. – Chișinău, 2010.
10. Institutul de Politici Publice. *Studiul sociologic “Plățile informale în învățământ”*. – Chișinău, 2007.
11. Antonov V. *Monitor Social. Gîndirea critică și creativă în contextul sistemului de învățământ din Republica Moldova*. IDIS “Viitorul”. Nr. 7, - Chișinău, 2010.
12. *Munca copiilor în Republica Moldova: Rezultatele cercetării din 2009 vizînd activitățile copiilor*. - Chișinău, 2010.
13. *Programul de țară de cooperare între UNICEF și Guvernul Republicii Moldova 2007-2011, Evaluare la mijloc de teren, Domeniul prioritar: Sănătatea și dezvoltarea adolescenților*. – Chișinău, 2009.
14. *Infrafracționalitatea în Republica Moldova. Преступность в Республике Молдова. Criminality in the Republic of Moldova*. – Chișinău, 2010.
15. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Copiii Moldovei. Дети Молдовы. Children of Moldova*. – Chișinău, 2008.
16. Antonov V., Gamanji T. *Monitor social. Abandonul copilului în Republica Moldova: actori, soluții și lacune*. IDIS “Viitorul”. Nr. 6, - Chișinău, 2010.
17. IDIS „Viitorul” și Reprezentanța UNICEF în Republica Moldova. *Modelul familiei în tranziție și răspunsul politicilor publice la schimbările de valori și structuri sociale în Republica Moldova*. – Chișinău, 2007.
18. Dustmann C. *Return migration, investment in children and intergenerational mobility. 2005* / http://www.ucl.ac.uk/~uctpb21/research_migration.htm
19. UNICEF. *Starea copiilor lumii 2011: Adolescența o vîrstă a oportunităților*. Rezumat. / http://www.unicef.org/moldova/ro/12007_19398.html
20. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Populația și procesele demografice în Republica Moldova. Culegere Statistică*. – Chișinău, 2009.
21. Botnarenco S., Cebotari S. *Tendențele migraționiste actuale ale populației Republicii Moldova spre spațiul European*. / *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. nr. 3 (LIV). – Chișinău, 2011.